

Osmanlı-Lehistan-Kırım Üçgeninde Diplomasi: Şah Mirza'nın Varşova Temsilciliği (1746-1747)

Hacer Topaktaş*

Öz

Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu dönemlerde birçok açıdan önem taşımıştır. Hanlığın siyasî ve iktisadî konularında olduğu kadar askerî ve diplomatik açıdan da Babiâli için kıymeti büyüktür. XV. yüzyıldan XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar Kırım Hanları, Babiâli adına ya da onun bilgisi dahilinde, yer yer de Babiâli'nin hükmünden kurtulmak amacıyla çeşitli devletlere diplomatik heyetler göndermiştir. Şah Mirza'nın Varşova misyonunun dikkatli bir tetkiki, Kırım Hanlığı ile ortak münasebetleri bağlamında XVIII. yüzyıl Osmanlı-Leh ilişkilerinin farklı bir boyutunu ve Avrupa siyaset arenasındaki gizli çekişmeleri gösterir. Böylece Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) sırasında Fransa'nın Doğu Avrupa'da izlediği politikaların İstanbul-Varşova-Bahçesaray üçgenine yansımalarından bazı kesitler görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler

Kırım Hanlığı, Lehistan, Osmanlı Devleti, Fransa, Şah Mirza, diplomasi, Avusturya Veraset Savaşları

Giriş

XV. yüzyılda gücünü yitiren Altın Orda Devleti'nden ayrılarak bir hanlık haline gelen Kırım Hanlığı (1420), Karadeniz'in ve Doğu Avrupa'nın jeopolitik konumu içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Osmanlı Devleti de İstanbul'un fethinden sonra dikkatini Kırım ve çevresine yöneltir. 1475'te Kırım'da meydana gelen karışıklıklardan faydalanan Osmanlı Devleti, I. Mengli Geray ile antlaşma yapar ve böylece Kırım Hanlığı,

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatı Bölümü – İstanbul / Türkiye
hacertopaktas@gmail.com

Osmanlı sultanının tabiliğini kabul eder (bk. İnalçık 1944: 185-229; 1948: 478-489, Spuler 1986: 137, Ürekli 1989: 16-20).

Bundan sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde önemli bir etken olan Kırım Hanlığı, Lehistan ile yürütülen ilişkilerde de mühim bir yere sahiptir. Adı geçen coğrafyada mevcut devletlerin genişleme politikaları sebebiyle sık sık mücadeleler yaşanmıştır. Mesela daha Osmanlı tabiliğine girdiği ilk zamanlarda Lehistan ile mevcut husumetinden dolayı, Kırım Hanı Lehistan elçilerine *padişâhla barışmadıkça kendilerini de düşman saymaları gerektiğini* belirtmişlerdir (Kurat 1940: VII, İnalçık 1944: 486). Yine hanlar, XVI. yüzyılın ilk yarısında Moskova'ya karşı Lehistan hanedan ailesi *Jagiellonlar* ile birçok defa işbirliğine gitmiştir (Gökbilgin 1973: 10-11, 19-53, Fisher 2009: 66-67). Bunun yanında Rus ilerlemesine karşı genelde Osmanlı'nın yanında yer alan hanlar, İran ve Avusturya ile olan savaşlarda da fayda sağlamışlardır. Ancak Kırım Hanlığı'nın yönetim geleneğine göre, hanların seçimi meselesinde ailedeki her fert aynı hakka sahiptir. Bu durumdan kaynaklanan çekişmeler, han ailesinin kimi mensuplarının bazı zamanlar Osmanlı Devleti'ne karşı diğer komşularla antlaşmaya gitmesine sebep olur. Bunun yanında Osmanlı Devleti adına savaşarak onun bir komutanı gibi muamele görmekten hoşlanmayan bazı hanların Osmanlı tâbiliğinden kurtulma teşebbüsleri de söz konusudur. Kırım hanlarının yer yer Lehistan topraklarına izinsiz akın düzenlemeleri Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında problem çıkmasına neden olsa da,¹ hanlar birçok kere Lehistan cephesinde Osmanlı Devleti adına hizmet etmişlerdir. Mesela XVII. yüzyılda III. İslâm Geray Han, Ruslara ve Kazaklara karşı seferler düzenleyerek, Zaparog Kazaklarını Lehistan'dan ayırıp kendi tarafına çekmeyi başarır. (bk. XVII. yüzyılda Rusya, Kırım ve Osmanlı Devleti arasındaki rekabet ilişkileri ile ilgili bir değerlendirme için İnalçık 1986: 175-211) Yine aynı han, Lehistan'a seferler düzenlediği gibi yürüttüğü politika gereği İsveç ile Lehistan aleyhine siyasî ilişkiler içerisine girmiştir. Bunun yanında Kırım hanları, II. Viyana Kuşatması'nda (1683) alınan yenilgiden sonra Rusya ve Lehistan'a karşı Kırım'ı korumuşlardır. Ancak XVIII. yüzyılda gittikçe artan Rus saldırıları, Kırım'ın yüzyıl sonunda Babiâli'nin elinden çıkmasına neden olmuştur. 1768-1774 Savaşı, Kırım için de bir felakettir ve bundan sonra han ailesi arasında baş gösteren kargaşalar da Rusların Kırım'ı Osmanlılardan koparmasına yardım etmiştir. Hanlık, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış ve 1783'te Rusya'ya bağlanmıştır (İnalçık 2002: 453-454 ayrıntılar için bk. Fisher 1970; 1998: 93-121).

Avusturya Veraset Savaşları'na Kadar (1740-1748) Osmanlı-Lehistan-Kırım Üçgeninde Diplomasi ve Elçi Trafikğine Genel Bir Bakış

Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu dönemlerde askerî, iâşe ve ekonomik alanlarda faydalarının yanında, diplomasi ve haber edinme konularında da önemi haizdir. Bunun dışında Avrupa'da mevcut denge sisteminde Osmanlı Devleti için olduğu kadar, diğer devletler açısından da mühim bir pozisyonu vardır. Hanlık, komşularına gönderdiği adamlar ve casuslar ve resmi yollarla girilen diplomatik faaliyetlerle Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Kafkaslar siyasetinde önemli bir yer edinmiştir. Bu bakımdan bizzat Kırım hanlarının Varşova'ya gönderdiği ve Lehistan krallarından Bahçesaray'a gelen diplomatların faaliyetleri bu coğrafyada yürütülen siyasetin takibi açısından mühimdir. Erken dönemlerde başlayan bu diplomatik bağların boyutunu ve mahiyetini anlamak, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti nezdindeki konumunu belirlemek açısından da incelenmelidir.²

Bu bağlamda Kırım-Lehistan hattında ilk diplomatların XV. yüzyılda görülmeye başlandığını söylemek gerekir. Kırım Hanlığı'nın kurulmasına mukabil Hacı Geray Han 1461'de Lehistan'a gönderdiği yarlık vasıtasıyla Kral Kazimierz'le ilişkilerini düzenler (Podhorodecki 1987: 16-17, Kołodziejczyk 2011: 14-15). Diğer taraftan hanlığın Litvanya Büyük Dükü'ne gönderdiği elçiyle bu coğrafyada ilişkilerini rayına oturtmak istediği anlaşılmaktadır³ (Długosz 1997: 540-558). 1467'de ise Nur Devlet'in yeni han olduğunu ilan için Lehistan'a gelen Kırım elçisi Koşar'a mukabil, Leh Kralı Kazimierz, Borowski'yi Kırım'a tebrik için göndermiştir (Długosz 1997: 563-564, Kołodziejczyk 2011: 18). Bundan sonraki yıllarda da yeni Kırım hanlarının ve Leh krallarının barışın devamına ilişkin mektupları ve hanların yarlıklarını iletme üzere elçilerin gelip gittiği sıkça görülür. Ayrıca Kırım hanlarının Moskova, Litvanya ve diğer bölge güçleriyle zaman zaman giriştiği işbirliği ya da mücadele dolayısıyla bozulan ikili ilişkilerin yeniden normale dönüştürülmesi yolunda gerçekleştirilen elçilikler de söz konusudur.⁴ Sultan Süleyman döneminde Kırım hanlarının İstanbul'a bağlılıkları daha da pekişmiş ve bu durum Kırım-Leh ilişkilerine de yansımıştır. 1531'de İstanbul'dan dönen Leh elçisi Jan Ocieski vasıtasıyla gönderilen mektupta, Lehistan Kralı Zygmunt'un Kırım hanı ile ayrıca görüşmelerde bulunmasına gerek olmadığı, zira hanın makamını sultana borçlu olduğu ve ona uymakla yükümlü olduğu belirtilir (Abrahamowicz 1959: 41, Dziebuński 2005: 85, Kołodziejczyk 2011: 72-73). Yine Tatar akınları dolayısıyla oluşan gerilimleri düzeltmek için de elçiler gönderilmiştir. 1551'de I. Devlet Geray Han'ın Lehistan'a gönderdiği elçilik heyeti, bu akınların tekrarlanmayacağı yönünde edilen yeminle ve barışı muha-

faza sözüyle nihayetlendirilir (Kołodziejczyk 2011: 90). Fakat bundan sonraki dönemde de sınır boylarındaki akınlar ve ihlaller devam etmiştir. 1564'te Kırım'a ve İstanbul'a birer elçi gönderen Lehistan Kralı Zygmunt August, sınırda meydana gelen talan ve akınların durdurulup alıkonulan esir ve malların iadesi yönünde tavır koymuş, bunun üzerine Osmanlı Sultanı Süleyman, Kırım Hanı Devlet Geray'dan akınlarına son vererek aldığı esir ve malları teslimi yönünde hüküm göndermiştir (Gökbilgin 1973: 61-62).

1569 yılında Zygmunt August'un varissiz ölümü, aynı yıl Lehistan-Litvanya Birliği'ni daha sıkı bağlarla bütünleştirir. *Lublin Birliği* ile birliğin iki üyesi arasındaki bağlar daha da güçlenmiş, birlik birçok açıdan tek bir devlet konumuna gelmiştir. Yine 1572'den itibaren Lehistan'da krallar çoğu asillerden kurulu Sejm (Seym) adlı meclis tarafından seçilmeye başlanmıştır.⁵ 1596'da Varşova'nın başkent olmasıyla Varşova-Bahçesaray arasında yeni bir diplomatik hat oluşur. Ancak zaman zaman Vilnius ve Krakov'a elçilerin gittiği de olmuştur. 1576'da Osmanlı tarafının da desteklediği Stefan Batory Lehistan Kralı olunca, yeni kral İstanbul ve Bahçesaray'la ilişkilerini pekiştirip Moskova'ya karşı bir hareket planlar. 1577'de gönderilen elçi Jędrzej Taranowski'den haber alınamayınca 1578'de Marcin Broniowski Kırım'a gönderilir.⁶ Elçiler ertesi yıl tekrardan Leh kralının Kırım Hanı II. Mehmed Geray ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin baskısını teminat altına almak üzere İstanbul ve Bahçesaray yollarına düşmüştür (Kołodziejczyk 2011: 103-104). Bölgedeki güç çekişmeleri yüzünden hemen her yıl Osmanlı-Kırım-Lehistan hattında elçiler gelip gitmiştir.⁷

XVII. yüzyılda Kırım-Lehistan arasındaki diplomatik heyetler ve görüşmeler, bu yüzyılda Osmanlı-Leh-Kırım arasında sıkça meydana gelen savaşlar ve ertesinde yürütülen müzakerelerle paralel işlemiştir.⁸ Yüzyılın ilk çeyreğinde Muzaffer Ağa, Sefer Gazi, Can Anton Spinola Lehistan'a; Zbrożek, Oleszko, Krauzowski ise Kırım'a elçilikle görevlendirilir. 1621 Hotin Seferi sonrası Osmanlı-Leh ilişkileri normale dönüşü de 1624'te I. Şahin Geray Sultan ile Osmanlı Devleti'nin arası açılmış ve bu durumda Şahin Geray, Leh Kralı III. Zygmunt'a Kili, Akkerman ve Bender'i alması için yardım teklif etmiştir. Hatta İran-Lehistan-Kırım arasında Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak dahi gündeme gelirken Kazakların da buna iştiraki Kırım hanınca talep edilmiştir. Buna karşın Osmanlı tarafı III. Mehmed Geray'ı Kırım Hanı olarak tanıyarak Şahin Geray'ın oyununu bozmuş ve nihayetinde 1625'te Lehistan'a gönderilen Sefer Gazi Bey'in elçiliği vasıtasıyla Kırım-Lehistan ilişkileri sağlamlaştırılmıştır (Wisner 1982: 83-86, Kołodziejczyk 2011: 134-138).

XVII. yüzyıl boyunca bölgede değişen dengeler dolayısıyla taraflar sık sık saf değiştirmekte ve bu yüzden de birçok diplomatik heyet oluşturulmaktadır. 1650'de Rusya'ya karşı ortak hareket amacıyla elçilerden Mustafa Ağa Varşova'ya, Wojciech Bieczyński Kırım'a görevlendirilir (Wójcik 1982: 194). 1654'te Varşova'ya gelen Kırım elçisi Süleyman Ağa, barış ve askerî ittifak için görüşmelerde bulunurken, dönüşünde Leh elçisi Mariusz Jaskóski'yi beraberinde Bahçesaray'a götürmüştür (*Kırım Yurtına ve Ol Taraflara Dair Bolgan Yarılgılar ve Hatlar. Kırım Hanlığı Tarihine Dair Kaynaklar* 2009: 494-496, Wójcik 1982: 197-199, Augustiewicz 2009: 46-60, Kołodziejczyk 2011: 434-435).⁹ Osmanlı Devleti'nin 1672 Kamanıç Seferi'ne Kırım Hanı I. Selim Geray Han da iştirak eder. Fakat Han, Kırım'ın Babiâli'ye daha fazla bağlanmasını kendi geleceği açısından tehlikeli gördüğü için 1673-1676 yıllarında yaşanan savaşlara çeşitli bahanelerle doğrudan destek vermemeyi, ama aracılık etmeyi yeğlemiştir (Wagner 2009: 320-321). 1674'te Lehistan Kralı olan III. Jan Sobieski, Han Selim Geray'ın bu endişesini hem Hanlık hem de Lehistan lehine kullanmak üzere diplomatik faaliyetlere girişse de Żurawno'daki kuşatmada Kırım Hanı Selim Geray Osmanlı tarafında yer alır ve antlaşma görüşmelerinde aktif rol oynar.¹⁰ 1683 Viyana Kuşatması esnasında ise Leh Kralı, Kırım Hanı Selim Geray'a elçisi Tomasz Golczewski vasıtasıyla barış teklifiyle birlikte diğer Müslüman devletler gibi bağımsız bir devlet olmayı teklif etse de handan buna dair net bir cevap alamamıştır.¹¹ 1686'da Moskof-Leh işbirliği Kırım Hanlığı'nı sonlandırmayı hedeflemiş, ama bu plan başarılı olamamıştır (Kołodziejczyk 2011: 192-193).

Karlofça Antlaşması sonrası XVIII. yüzyıl başlarında yaşanan Büyük Kuzey Savaşları (1700-1721) İstanbul-Varşova-Bahçesaray arasında bir dizi diplomatik hadiseye sebep olur. Belirtilen savaşta İsveç'i destekleyen Babiâli, III. Jan Sobieski'den sonra Leh tahtına oturan II. August yerine Stanisław Leszczyński'yi desteklemektedir. 1709'da İsveç Kralı XII. Karl'ın yenilgisi akabinde 1711'de Prut fırsatını Baltacı Mehmed Paşa değerlendirememiştir. Osmanlı Devleti'nin Kazakları desteklemesi dolayısıyla gerilen Osmanlı-Leh ilişkilerinin rayına oturtulması için iki başkent arasında elçiler gelip gider. Stanisław Chomętowski'nin (Chomentowski) Karlofça Antlaşması'na saygı gösterilmesi yönünde uyarıları hedefleyen İstanbul elçiliğiyle nihayet Osmanlı-Leh ilişkileri normale dönmüştür¹² (Gierowski 1982: 365-366, 412). Ayrıca Bahçesaray'dan gönderilen Ulan Mirza ve Süleyman Ağa da II. August'a Kırım Hanı'nın teminatını sunar (bk. Link-Lenczowski 2003, Podhorodecki 1987: 243-244).¹³ 1733-1738 yıllarında meydana gelen Lehistan Veraset Savaşları ve 1736-1739 yıllarındaki Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları sonrasında yeni Lehistan Kralı III. Au-

gust, hem Babıâli hem de Bahçesaray'la ilişkilerini düzenlemek için birer elçi göndermiştir. Zira bu savaşlarda Kırım saldırıya uğradığı gibi tarafsız olduğu halde Lehistan, Rus askerlerinin topraklarından geçişine mani olmamıştır. Paweł Benoe İstanbul'la, Józef Łopuski Bahçesaray'la Lehistan'ın dostane ilişkilerini tesis etmekle görevlendirilir (Konopczyński 1936: 146-153, Gierowski 1982: 382-383, 2005: 244, Topaktaş 2006: 380-381). Nihayet Leh elçisi Benoe, 1742'de yeni han II. Selamet Geray'dan aldığı dostluk antlaşmasıyla ilişkileri tatlıya bağlar.¹⁴ 1740-1748 yıllarında bütün Avrupa'yı saran Avusturya Veraset Savaşları'na direkt olarak katılmayan Osmanlı Devleti, iki kutuplu Avrupa'nın büyük güçlerince taraf olarak görülme istenmekte ve Kırım Hanlığı'nın da bu bağlamda Lehistan'la temasları bulunmaktadır.

Şah Mirza'nın Lehistan'a Gönderilmesi Meselesi

1746'da Lehistan'da meydana gelen hadiseler ve toplanacak olan Sejm hakkında bilgi edinilmesi ve gözlemci bir kişinin gönderilmesi gereğine ilişkin Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Michael-Ange Castellane (1741-1747) bir tahrir sunmuştur (BOA, İE-H: 2006). Takiire göre Fransa elçisi Kırım Hanı'nın Lehistan'da toplanacak Sejm'e bir gözlemci göndermesinin yerinde olacağını bildirmektedir. Bu tahririn Sultan I. Mahmud tarafından uygun görülmesi neticesinde Kırım Hanı II. Selim Geray (1743-1748), Osmanlı Devleti adına Şah Mirza'yı Lehistan'a yollar. Şah Mirza'nın dönüşü ertesinde sunduğu raporundan anlaşıldığı üzere kendisi 1746 güzünde Lehistan'a gitmek üzere yola çıkmıştır.¹⁵ Ancak 1747 başında Fransa Kralı XV. Louis'in oğlu Louis Ferdinand de Bourbon Dauphin de Viennois ile Leh kralı III. August'un kızı Maria Józefa Karolina Saska'nın düğün merasimi gerçekleştirilecektir. Düğün, kaynaklara göre 9 Şubat 1747'de Versailles'da gerçekleşir. Takiirinde bildirdiği üzere Şah Mirza yola çıkışının 32. günü Varşova'ya varır. Kendisi Varşova'ya ulaşmadan 12 gün önce ise Sejm dağılmıştır (BOA, İE-H: 2006). Sejm'in 14 Kasım'da dağıldığı göz önüne alınırsa Şah Mirza, 26 Ekim'de Bahçesaray'dan yola çıkmış ve 26 Kasım 1746'da Varşova'ya gelmiş olmalıdır.

Ancak raporunda da bildirildiği üzere Şah Mirza, Leh Kralı III. August Dresden'e nikâh törenine katılmak üzere gittiği için kralla görüşmemiştir. Fakat nikâhın Versailles Sarayı'nda gerçekleştiğini düşünürsek, neden Dresden'de nikâh olacağını bildirildiğine dair elçi Şah Mirza'nın diplomatik bir manevrayla karşılaşp karşılaşmadığını sorgulamak gerekebilir. Ayrıca Sasların yani II. ve III. August'un Saksonya Elektörü olarak genelde elektörlüğün başkenti Dresden'de bulunmayı tercih ettiklerini de düşünürsek, belki önce Dresden'de bulunup, sonrasında Versailles'a gitmeyi plan-

ladığı fikri de makul gözükmektedir. Ya da Versailles'daki nikâh haricinde, önce Dresden'de ayrı bir nikâh merasimi yapılmış olabilir.

Şah Mirza'nın Lehistan'a gönderilme meselesi o zamanlarda ehemmiyetini yeniden kazanan bir politikanın, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni Lehistan hususunda aktif hale getirip, yanına çekme çabalarının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Zira bilindiği üzere Fransa'nın ve XV. Louis'nin öncelikli politikalarından birisi Lehistan meselesidir. 1733 yılında yaşanan Lehistan kralı seçiminde emeline kavuşamamış olan XV. Louis¹⁶, bundan sonraki Lehistan kralı seçimi için faaliyetlerini sürdürmüş ve Varşova'dan ilgisini eksiltmemiştir.¹⁷ Bu amaçla Yediyıl Savaşları'na (1756-1763) kadar sürecek bir siyasetin icabı olarak önce Castellane ve Desalleurs'u, sonrasında ise Vergennes'i Osmanlı Devleti'ne gönderir. Avrupa'nın bütün belli başlı devletleri -İngiltere, Prusya, Rusya, Avusturya gibi- Lehistan krallık seçimlerine her zaman dikkat etmiş ve bu sebeple Sejm toplantılarında gözlemci bulundurmıştır. Osmanlı Devleti de bu durumun ehemmiyetini göz ardı etmediği gibi Fransa da o zamanki dünya siyaseti gereği, Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmeyi, Osmanlı Devleti'ni yanına çekmeyi istemektedir. Lehistan her zaman Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yürütülen siyasi ilişkilerde önemli bir unsurdur. Diğer Avrupa devletlerine karşı Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içine girmeyi kendince uygun gören Fransa, Lehistan üzerinde sürdürdüğü politikaya Osmanlı cephesinden destek bulmak istemektedir. Bu bağlamda Kırım Hanlığı da Avrupa muvazenesinde Lehistan ile sürdürülen ikili ilişkilerde önem taşımaktadır.¹⁸ Dahası coğrafi konumu göz önüne alındığında, Avrupa uluslararası sistemi içerisinde Kırım, Rusya-Lehistan-Fransa-Osmanlı Devleti dairesinde odak noktalardan biridir.

Şah Mirza'nın Varşova'ya gönderilmesi aynı derecede, 1740'ta başlayan Avusturya Veraset Savaşları'nda meydana gelen kutuplaşmayla ilgilidir. Bu teşebbüs, her ne kadar savaşın dışında kalsa da Babıâli'yi kendi siyasetine destek vermesi için Fransa'nın teşviklerinin bir yansıması olarak da yorumlanabilecek bir hamledir. Söz konusu savaş Habsburg hükümdarı VI. Karl'ın ölümüyle kızı Maria Theresa'nın başa geçmesinin kanunî olmadığı bahanesiyle Prusya ve Fransa'nın Habsburglara meydan okuması nedeniyle başlar. Habsburgların destekçileri ise İngiltere, Hollanda, Sardunya ve Saksonya (Saksonya Elektörü olarak Leh Kralı II. August)'dır (Scott 2006: 47-49). Sekiz yıl süren savaşlar nihayetinde bundan kazançlı çıkan sadece Prusya Kralı II. Friedrich olacak, Avusturya'dan Silezya'yı aldığı gibi bu tarihten sonra Avrupa sahnesinin yeni başrol oyuncularından birisi olarak yükselecektir. Fransa ve Lehistan genel olarak iyi ilişkiler içinde olmalarına

rağmen bu savaş, Saksonya Elektörü olarak III. August'un Fransa'nın karşı grubunda yer almasına şahit olur (Mediger 1970: 200-208, Rostworowski 2004: 325-332). Fakat yine de Fransa'nın Lehistan üzerindeki ilgisini ve çıkarlarını kaybetmeme politikasını İstanbul ve Bahçesaray'da yürüttüğü aktif siyasette görmek gerekir. 1746'dan itibaren artık mevcut savaşı sonlandırmak için girişimler başlamıştır. 1746'da Hollanda, İngiltere ile Fransa arasında arabuluculuk temaslarını yürütmektedir (Rostworowski 2004: 331). Bu bakımdan Lehistan Kralı ve Saksonya Elektörü III. August'un kızıyla Fransa Kralı XV. Louis'nin oğlunun evlilikleri bu savaş dolayısıyla gerilen kadim dostluğun yeniden tesisi açısından manidardır.

Avusturya Veraset Savaşları esnasında Lehistan ve Saksonya politik açıdan tam bir karmaşa ve kararsızlık sergilemiştir (Gierowski 2005: 244). Başlangıçta bir kısım asilzade Prusya kralını desteklemiş, hatta III. August 1742'de Prusya Kralı II. Friedrich'in yanında yer almış, ama bu kendisine hiçbir kazanç getirmemiştir. Bundan sonra yeni Rus Çariçesi Yelizaveta ve İngiltere Kralı II. George'un Maria Theresa'yı desteklemesiyle III. August, bu sefer Avusturya ve Rusya ile ittifak ederek Prusya karşıtı cepheye yer alır. 1745'te Varşova'da İngiltere, Hollanda, Avusturya ve Saksonya arasında imzalanan antlaşmayla da Lehistan için büyük kazançlar öngörülmektedir. Fakat Prusya Kralı 1745'te Silezya'da tekrar galip gelir (Black 1990: 104-106, Scott 2006: 60-61). Bununla birlikte Lehistan içerisindeki kaos Silezya ile ilgili net bir politika geliştirilememesine neden olur. 21 Nisan 1746'da ise Fransız diplomasisinin gayretleri Varşova'da meyvesini verir ve XV. Louis, III. August ile Lehistan ve Saksonya'yı bağlayan ve Lehistan'a *teşvik primini* içeren bir antlaşma imzalar. Ancak bu durumda Saksonya, Avusturya tarafında yer alamayacaktır. Fakat Rusya ve Avusturya bunu bozmak için karşı faaliyetlere girişir ve 1746 Sejmi de muhtemelen Prusya'nın parasal oyunlarıyla dağılır. Hatta Lehistan 1748'de Rus askerlerinin Maria Theresa'ya yardım için topraklarından geçişine dahi ses çıkaramamıştır (Gierowski 2005: 244-246).

Diğer yandan İstanbul'daki Fransa elçisi Castellane, Avrupa'da sürmekte olan savaşla ilgili Babiâli ile tedbiren bir antlaşma imzalamak istemiştir. Fransa ve müttefikleri lehine tasarlanan ittifak projesini, Babiâli bürokratları savaşın bitmeye yakın olduğu ve durup dururken devleti tehlikeye atmanın gereksizliği düşüncesiyle imzaya taşımamıştır (Hammer 1993: 81-82, Zinkeisen 2011: 601). Ayrıca 1747'de Avusturya elçisi Penkler'i şaşalı bir törenle kabul edip Belgrad Antlaşması'nı süresiz uzatması (Jorga 2005/IV: 373-374) Babiâli nezdinde Fransa elçisinin etkin siyasetinin düşüğünü göstermektedir.¹⁹ Hatta Osmanlı Devleti 1748'de Mustafa

Hattî Efendi'yi mevkufatçı gibi yüksek bir rütbeyle Viyana'ya elçi tayin eder.²⁰ Buna rağmen Castellane'in halefi Desallieurs daha sonra da yılmadan Fransa'nın İstanbul'daki bu daimî politikasına yönelik faaliyetlerini sürdürecektir. Nitekim Yediyıl Savaşları başında Sultan III. Osman ile Fransa Kralı XV. Louis'nin arasında imzalanan dostluk antlaşmasında Lehistan'da kral seçimi ve diğer devletlerin buna müdahalesi üzerine gizli bir madde bulunmaktadır (Anafarta 1979: 34).

İşte Şah Mirza'nın Mart-Nisan 1747 (Rebiül-evvel 1160) tarihli taktirinden Avusturya Veraset Savaşı esnasında Avrupa'da yaşanan çekişmelerin farklı bir boyutunu ve bunun Doğu Avrupa diplomasisine yansımalarını, Fransa'nın yürüttüğü bahsi geçen politikanın Osmanlı Devleti ve Kırım üzerindeki izlerini ve Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti siyasetindeki yerini görmek mümkündür. Nitekim XV. Louis ile III. August, tam da Nisan 1746'da Saksonya'yı Avusturya tarafında yer almaktan men eden antlaşmayı imzalamıştır. Antlaşma ertesinde hâlâ Varşova'daki belirsizlik ve muharip güçlerin entrikaları devam ettiği için, İstanbul'daki Fransa elçisi Castellane, Fransa'nın III. August'la antlaşmasını teminat altına almak için bu konuda Babiâli'yi ve Kırım Hanlığı'nı da oyuna dahil etmek istemiş ve bu yüzden Sejm'e bir gözlemci gönderilmesi konusunda Babiâli'nin kulağına su kaçırmış olmalıdır. Babiâli'nin mevcut savaşa dahil olmasa da gelişmeleri yakından takip ettiği ve Avrupa devletler sisteminin kopmadığı da bu olguyla anlaşılacaktır. 1746 Sejm'i'nin sonuçsuz dağılması, planlanan reform projelerinin yarım kalması ve bunun Prusya'ya faturalandırılmasından yola çıkarak Prusya'nın müttefiki Fransa'nın bu dolaylı gayretlerinin başarıya ulaştığı yorumuna gidilebilir.

Şah Mirza'nın Lehistan'dan Dönüşünde Getirdiği Mektuplar ve Takriri

Lehistan'ın başkenti Varşova'da toplanacak olan Sejm'e Kırım Hanı tarafından bir gözlemci gönderilmesi gerekliliğine dair İstanbul'daki Fransa elçisinin takriri neticesinde Şah Mirza'nın Varşova'ya gönderilmesi öngörülmüştür.²¹ İstanbul'daki Fransa elçisi Castellane, aynı zamanda Varşova'daki Fransa elçisi Charles-Hyacinthe de Galléan markiz de Salerne et des Issards'a (1746-1752) ve bahsi geçen Sejm'e katılmak üzere Fransa'dan gelecek olan Fransız elçisine, Kırım temsilcisi Şah Mirza vasıtasıyla yollanmak üzere bir kısım mektubu gizlice teslim edilmek üzere Kırım Hanı'na göndermiştir. Ancak Şah Mirza götürdüğü mektupları fırsat yakalayamadığından Fransız elçisine teslim edemez. Şah Mirza'nın dönüşünde Leh Kralı III. August ve Baş Hatman Józef Potocki'den getirdiği mektupları ve Mirza'nın taktirini Kırım Hanı II. Selim Geray İstanbul'a yollar (BOA İE-H: 2006). Ayrıca Kuban Seraskeri Saadet Geray'dan ve onun

adamlarından alınan havadislere dair mektuplar da gönderilen mektuplar arasında bulunmaktadır. Kırım Hanı gönderilen raporda yer alan mektuplara dair açıklama yapmıştır. Belirttiğine göre Leh Kralı III. August, Fransa Kralı XV. Louis'nin oğlu ile kızı Józefa'nın Dresden'de nikâh ve düğün merasimi yapılacağı için Varşova'dan ayrılmıştır. Bu nedenle Mirza, Leh kralı ile görüşmemiş, fakat Leh Kralı III. August, Şah Mirza ile Kırım Hanı II. Selim Geray'a hitaben bir mektup göndermiştir. Mektupta kral, Şah Mirza ile görüşemediği için üzgün olduğunu, iki taraf arasında mevcut dostluğa riayet edilip, korunmasına özen gösterildiğini bildirir. Kırım Hanı'nın Divan-ı Hümayun'a katılmak üzere İstanbul'da bulunmasının kendilerini memnun ettiğini²² ve Fransa Kralı ile evlilik yoluyla kurulan akrabalığın Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkileri kuvvetlendirdiğini ve dostluğun devamına engel olmayacağını yazmaktadır. Baş Hatman Józef Potocki'nin (1673-1751)²³ hana gönderdiği mektupta, hanın kendilerinden Osmanlı Devleti'ne olan iyi dileklerini bildirmesini, hanın Osmanlı Devleti'nden büyük ihsan gördüğüne dair birçok haber aldıklarını, Fransa ile kurulacak olan akrabalığın Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri daha da iyileştireceğini kralın mektubunda belirtildiğine dair maulumatlar verilmektedir.

Şah Mirza'nın kısa takriri Lehistan'a gidiş-gelişi ve Varşova'da bulunduğu esnada meydana gelenler ve edindiği bilgiler üzerinedir. Şah Mirza, kral olmadığı için Baş Hatman ile üç kez görüştüğünü belirtmektedir. Buna göre Baş Hatman Józef Potocki, Şah Mirza'dan Kırım Hanı II. Selim Geray'ın Leh kralına gönderilen mektubun krala iletilmesi ve kraldan da cevabın gelmesi için bir süre beklemesini istemiştir. Baş Hatman görüşmede, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanı'na duyduğu iyi niyeti vurgulamak kendisi daha evvelden Osmanlı Devleti'ne sürgüne yollanmıştı- ve Lehistan'daki vaziyete dair geniş bilgiler vermektedir. Sejm'in sonuçsuz dağılmasına kendisinin neden olduğunu, Prusya Kralı II. Friedrich'in krallığını tanımaları için baskı yaptığını ama tanımadıklarını, ülkede *Prusya, Rusya* ve kendisinin de dahil olduğu *cumhur taraftarları* olmak üzere üç hizip oluştuğunu bildirmektedir.²⁴ Prusya kralının ülkeleri üzerinde emelleri olduğu gibi, özellikle Baltık Denizi kıyısındaki Gdańsk bölgesi üzerinde, İsveç ile ittifak halinde ve Rusya ile de bu yönde hesaplaşmaları olduğunu belirtmektedir. Hudut boylarına asker yığsa da İran'la meşgul olduğu için Rusya'nın batıya sefer düzenlemesinin pek ihtimal dahilinde olmadığını Potocki mektubunda belirtmektedir. Son olarak Baş Hatman, kendisinin mührü ve imzası olmadan birileri mektup getirir ise gelen kişiyi tutuklayıp, olaydan kendisini haberdar etmelerini istemektedir. Takirde İstanbul'daki Fransa elçisinin Varşova'daki Fransa elçisine verilmek üzere gön-

derdiği mektubu, Mirza'nın Varşova'daki elçiyi takip etmek üzere peşine adam salındığı için veremeyip geri getirdiği de eklenmektedir.

Yine Kırım Hanı II. Selim Geray tarafından gönderilen mektup tercüme-lerine Kuban Seraskeri Saadet Geray'ın adamlarının edindiği bilgiler de eklenmiştir. Buna göre İran hükümdarı Nadir Şah'ın sınırdaki faaliyetle-lerinden, askerlerinin durumundan ve Karadeniz'in doğusunu çevreleyen coğrafyadaki gelişmelerden bahsedilmektedir.

Sonuç

Şah Mirza'nın Varşova misyonu, kendisinin Leh kralı III. August ile görüşmemesi dolayısıyla ve Sejm toplantısı kendisinin Varşova'ya ulaşmasın-dan evvel veto edilip dağıldığı için geç kalınmış ve boşa giden bir vazife olmuştur. Ancak Baş Hatman ile görüşerek ikili ilişkilere dair dostluğun güçlendirilmesi fikirlerinin beyan edilmesi, Lehistan'da olup bitenlerle ilgili bilgi edinmesi dolayısıyla Şah Mirza, önemli bir vazifeyi yerine getirmişti. Bunun yanında Kırım'ın konumu dolayısıyla Osmanlı Devleti siyasetindeki yerini ve Kırım'ın kabataslak ikiye bölünmüş Avrupa devlet-ler terazisindeki önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca hanlığın Babıâli na-zarında mühim bir haber edinme kanalı olduğunu da gözler önüne ser-mektedir. Yine Şah Mirza'nın bu misyonu, Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerde henüz daimî elçilikleri olmamasına karşın, dünyada olup biten-lerden bîhaber olmadığını ve ne yollarla bilgi edindiğini de göstermektedir. Bu bakımdan Kırım Hanlığı için Osmanlı Devleti'nin *kuzeyinde gözetleme kulesidir* demek mümkündür.

Polonya arşivlerinde Şah Mirza'nın kabulüne dair belge olmamasını, ken-disinin III. August tarafından resmen kabul edilemeyişi ve kendisine *elçi* sıfatının verilmeyişine bağlamak gerekir. Bu bakımdan Şah Mirza'nın beraberinde götürdüğü mektupları baz alarak kendisine *nameres* veya Kı-rım hanının *temsilcisi* sıfatını vermek mümkündür. Yine 1752'de Grod-no'da yapılan Sejm'e Kırım hanının temsilcisi sıfatıyla *Şah Mirza* adlı birisinin gittiğini kaynaklar belirtmektedir (Konopczyński 1936: 156). Söz konusu Şah Mirza'nın 1746'da Varşova'ya giden Şah Mirza olması kuvvet-le muhtemeldir. Bu dönemde hemen hemen her Sejm toplantısında bir Kırım temsilcisi bulunmuştur. 1750 yılı Sejmi'nde Kırım Hanı'nı temsilen Mustafa Ağa bulunmuştur (Bennigsen 1978: 228-229, Podhorodecki 1987: 250, Hammer 1993/VIII: 137). 1754'te ise bu sefer elçi sıfatıyla Mahmud Ağa Varşova'dadır (BOA İE-H: 1715, AGAD, AKW, Dział Tatarski, k. 64, t. 32-33, Hammer 1993/VIII: 157-158). Yediyıl Savaşları'nın ardından ve 1763'te III. August'un ölümünden sonra bölgede den-geler değişmiştir. Bu dönemde Kırım Hanı Kırım Geray, Rusya karşıtı

gruplara destek için Lehistan'a girme hazırlıkları yapmış, fakat Babiâli, hanı Lehistan'a karşı hareketten men etmiştir (Anafarta 1979: 38-39). 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ise Kırım Hanlığı için çetin yılları getirmiş, direkt olarak savaşın içinde yer almıştır. Savaşın kıvılcımını çakan Lehistan'daki reformlara karşı oluşturulan Bar Konfederasyonu ile Kırım hanı temsilcileri de bu süreçte gidip gelecektir.²⁵ Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sonrası Kırım Hanlığı'nın bağımsız kalması ve 1783'te Rusya tarafından ilhak edilmesi, Babiâli'yi bu çok önemli stratejik toprağı kaybetmekle bırakmamış, Osmanlı-Leh ilişkilerinin ve Babiâli'nin Doğu Avrupa'daki istihbarat ve diplomasisinin mühim bir kolunu da budamıştır. Kırım Hanları bu yoğun diplomasi trafiğinde Lehistan'a gönderdiği elçilerini veya temsilcilerini genel itibariyle Babiâli'nin bilgisi dahilinde ve çoğu kere Osmanlı Devleti adına göndermiştir.

EK-Şah Mirza'nın Takriri ve Mektupları (BOA, İE-H: 2006)

Varşova'da Lehlilerin meşveret-i küberâların olduğu ve mahall-i mezbûrede Hân-ı âlişân hazretleri tarafından mu'teber bir kimesnenin bulunması münâsib idüğü Âsitâne-i sa'âdette mukîm Françe elçisi tarafından bundan akdem takrîriyle ihbâr olunub ol vakt keyfiyyet rikâb-ı müstetâb-ı cihândârîye arz olundukda husûs-ı mezbûre irâde-i hümayûn-ı hilâfet-penâhî dahi te'alluk idüb Hân-ı âlişân hazretleri tarafından ta'yîn olacak âdemin yedine virilmek için Lehde mükîm Françe Kapu Kethüdasına ve Françe Devleti tarafından meşveret-i mezbûreye gelecek Françe elçisine Hân-ı âlişân hazretleri tarafından ta'yîn olunacak kimesneye mevâdd-ı meşverete mahrem idüb her ne mukâvele-i keyfiyyet müzâkere olunur ise ta'yîn olunan kimesneye ifâde eylesüz deyü Âsitâne'de mukîm Françe elçisi birer mektûb tahrîr itmeğle mahall-i mezbûrede bir mu'temed kimesne ta'yîn eylemeleri husûsı ol vakt bir kıt'a kâ'ime ile müşârün-ileyhe tahrîr ve Françe elçisinin virdiği mektûblar dahi kâ'ime-i mezbûre ile Hân-ı müşârün-ileyhe tesyîr olunmuşdı el-haletü hâzihi mahall-i merkûme Hân-ı müşârün-ileyh hazretlerinin mukaddemâ ta'yîn eyledikleri Şah Mirza Ağa avdet idüb Leh kralından ve Baş hatmanından müşârün-ileyhin getürdüğü mektûbların asıllarını ve tercümelerini ve sa'ir evrâkı ve mûmâ-ileyhin takrîrini Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri keyfiyyet-i umurumuz bu deyü mübeyyin bir kıt'a kâ'imeleriyle Dersâ'âdete irsâl itmekle tahrîrât-ı mezbûre bu vechile hülâsa olunmuşdır.

Rebi' u'l-evvel sene 1160

Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri mâh-ı Rebi' u'l-evvelin yedinci günü Kavşan nâm mahalle nüzûl eyledikde mukaddemâ mahall-i mezbûre tesyîr eylediği mûmâ-ileyh Leh kralının ve Baş hatmanının birer kıt'a mektûblarıyla vürûd itmekle zıkr olunan mektûbların asıllarını ve tercümeleri ve mûmâ-ileyhin takrîrini ve Kupan (Kuban) cânibi seraskeri Sa'âdet Geray sultan-dan ve serasker-i müşârün-ileyhin ağasından Dağistan ahvâlini mutazam-mın Hân-ı âlişân hazretlerinin ağasına olmak üzere getürdüğü kıt'a-i kâ'imeyi çukadârlarıyla şimdi Dersa'âdete tesyîr eylediklerin ve bundan böyle etrâf u cevâbından isticlâb olunan hâleti pey-der-pey i'lâm ideceklerin Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri bir kıt'a kâ'imelerinde tahrîr ider.

Leh kralının Yozofeyi Françe kralının oğlu Delfine nişanlayub Leh memle- ketinden Françe memleketi hudûduna mütekârib olan Drezine nâm ma- halde âyinleri üzere akd-ı nikâh ve düğün olunması karârdâde olduğuna binâ'en Hân-ı âlişân hazretlerinin tesyîr eylediği Şâh Mirzanın vürûdı husûs-ı mezbûr için Leh kralının Varşova şehriden hareketi ve Drezineye azîmeti vaktine tesâdüf itmeğle mûmâ-ileyh ile kral-ı müşârün-ileyh mülâkî olamayub lisânen söyleşemediğine mütê'essif olduğın ve mâ-beynde olan dostluğın ve hemcivârlığın hukûkına her-bâr ri'âyet ve gereği gibi hıfz u vekâyetine sa'y ve ihtimâm üzere olduğın ve Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri Bağçesaraydan hareket ve Âsitâne-i sa'âdetde divân-ı hümâyuna azîmet eylediğini ifâde eylediğine binâ'en kral-ı müşârün-ileyh kemâl mertebe memnûn ve mahzûz olduğundan gayrı Hân-ı müşârün-ileyhin Âsitâneye vürûdı Devlet-i Aliyye ile Leh Devleti beyninde olan sulh-ı mü'ebbedin te'yîdine bâ'is ve Hân-ı müşârün-ileyh ile olan hukuk ve hemcivâriyenin istimrârına iyâdî olması me'mûl idüğün ve Hân-ı müşârün-ileyh ile her husûsda kemâl-i dostlığa ve muhabbete kral-ı müşârün-ileyh zâmin idüğün ve Françe kralı hânedânı ile Leh kralı hânedânı beyninde bu vechile karâbet mukadder-i ilâhî olmağla Devlet-i Aliyye ile Françe devletinin beyninde kadîmî dostluk mütemâdî olduğuna binâ'en bu âna dek müstakırr olan dostluğın fi-mâ-ba'd kat'â helâl-pezîr olmamasına keyfiyyet-i karâbetleri dahi tesbit olacağı bi-iştibâh idüğün kral-ı müşârün-ileyh Hân-ı müşârün-ileyhe olan mektûbında tahrîr eylemiş.

Şâh Mirza Ağa ile Hân-ı müşârün-ileyh hazretlerinin Leh Baş hatmanına irsâl eylediği mektûb vârid ve mesrûriyyetlerini mûcib olub Devlet-i Aliyye Hân-ı müşârün-ileyhin azîmetinden gerek Leh kralı ve gerek cumhûrı memnûn olmağla Devlet-i Aliyye'ye vârid oldukda Leh kralı ve cumhûrı Devlet-i Aliyye'nin hulûs üzere hayr-ı hevâhı ve gâyet sadâkat ile hulûskârî olduğunı Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri ifâde eylemesi bi'l-cümle ümîd eylediklerin ve şimdi Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri Devlet-i Aliyye'nin

gâyet-i nüvâziş ve ikrâmına ve nihâyet tevkîr ve ihtirâmına müzehher olub yine sıhhat u selâmet ile avdet eylediği mesmû'ları olmağla bu keyfiyyet dahi hubûr-ı mevfürlarına vesile olduğın ve kral-ı müşârün-ileyh Varşovadan ne husûs için hareket ve azimet eylediğini ve Françe devleti ile meyânede karâbet mün'akd olacağını ve öteden berü Devlet-i Aliyye ile Leh cumhûrı beyninde olan dostluk Françe kralı meyânelerinde karâbet-i husûlinden dahi ziyâde olacağını kral-ı müşârün-ileyh mektûbıyla ifâde ve i'âm eylediğın ve düğün gâ'ilesiyle kral-ı müşârün-ileyh tarafından iktizâ iden cevab ile Mirza-i mûmâ-ileyhin sır'an i'âdesi mümkün olmayub bâdel-iktizâ iden cevab kral-ı müşârün-ileyh tarafından vürûd itmeğle derakab Mirza-i mûmâ-ileyhe i'âde olduğın ve mâbeynde olan dostluk ve hukuk da'imâ müstakırr olmağla bu bâbda Hân-ı alışân hazretleri tarafından dahi veledleri merhum Kaplan Geray hânın dostluğa mürâ'âtı misüllü hukuk ve muhabbete ri'âyet olunmak ricâ olduğın ve bâkî hulûs ve muhabbet ve Mirza-i mûmâ-ileyhin lisânen takrîrinden ma'lûm oldukda Hân-ı müşârün-ileyh hazretleri hüsn-i himmetini da'imâ üzerlerinden bî-dirîğ itmesini ricâ eylediğın Leh hatmanı bir kıt'â mektûbında tahrîr eylemiş.

Mirza-i mûmâ-ileyh Bağçesaray'dan çıktığının otuz ikinci günü Varşova'ya varub hâmil olduğı mektûbları Leh Baş hatmanına teslim eyledikde kral Saksonya'ya ve cumhûr tercümânı dahi âher mahalle gitdiler ve ben dahi buradan avdet ideceğim krala olan mektûbı bâ'de't-tercûme "krala irsâl ve cevâbını getürdürüm ol vakte değın sen ma'iyetimde tevfiik idersin" deyü, hatman-ı mûmâ-ileyh cevab itmeğle irtesi gün hatmân-ı mûmâ-ileyh mahall-i mezbûreden avdet ve Yozofe nâm mahalde on bir gün ve Ranuse nâm şehirde kırk beş gün meks idüb bâ'dehû Purut nâm kal'aya varub yirmi beş gün ikâmetden sonra mahall-i mezbûrede kraldan mektûb-ı hânînin cevâbı vürûd itmeğle hatman-ı mûmâ-ileyh kralın mektûbunu ve kendü mektûbunu virüb Mirza-i mûmâ-ileyhiye i'âde itmeğın onuncı günde Kavşan'a vâsıl olduğın ve Mirza-i mûmâ-ileyh Varşova'da hatman-ı mûmâ-ileyh mülâkatından sonra vakt-i müfârakatına gelince üç def'a hatman-ı mûmâ-ileyh ile mahfî sohbet idüb ibtidâ-yı kelâmında ben Hıristiyan olsamda Devlet-i Aliyye'nin çok iyiliğini ve lütfunu görmüşümdür evâ'il-i hâlde bir def'a memleketden çıkub gitdiğimde Hân-ı alışân hazretlerinin pederi Kırım hânı bulunmak takrîbiyle çok dostluğın müşâhede eylediğime binâ'en Devlet-i Aliyye'den ve bâ-husûs Hân-ı alışân hazretlerinden bu havâleye dâ'ir keyfiyeti ketm itmek ihtimâli yokdır ol memleketimizin ricâli iki fırka idi şimdi üç fırka oldu bir fırkası bizim gibi Cumhûr tarafı bir fırkası Moskovlu tarafı ve bir fırkası Prusya kralı tarafıdır bu def'a olan müşâvere netice-pezîr olur ise belki encâmı bir fenâ emri mûcib olur mülâhazasıyla müşâvereyi bozmağla ben sebep olmuşumdır hâlâ kralımız

çokluk işe karışmayub Prusya kralı benim kral olduğımı sizler dahi ikrâr idiniz deyü her-bâr haber göndermekle bizler dahi sen mütegalibeden zuhûr eylediğine binâ'en seni kral bilmeziz deyü cevap virüb ve bizlere krallığının tasdikini teklîfden maksûdı budur ki mukaddemâ Purus memleketinden olan vâfir mahalleri ve bâ-husûs Dansika'yı Lehlü zabt itmekle şimdi mesfûrın krallığını ikrâr itdiğimiz gibi zikir olunan mahalleri isterim deyü bizlere ta'aruz ve te'addî idecekdir ve bu sene tedârîki kemâl meritebe küllî ve İsveç ile dahi gayet ittifâkı olub ve Moskovlunun kendü hudûdında ve hudûdî dâhilinde olan kal'alarında kışlak vechiyle vâfir askeri olub lâkin Acem tarafından Moskovın kemâl meritebe hassasiyeti olmakdan nâşî hâlâ memleketin öte tarafında olan askerini Acem semtine ta'yîn ve ol cânibe sevk eylediği muhakkak olmağla bu esnâda Purus kralı mukaddemâ Moskovlunun İsveç'den aldığı memleketleri yine İsveç'e vir dimesi zann-ı gâlib olub ve iktizâ-yı hâle göre Moskovlu dahi virmesi gâlib-i ihtimaldir ve bu semtlerde şimdilik vâkî' olan ahvâl bunlardır bundan sonra ifâdesi muktezâ-yı keyfiyyet vâkî' olur ise ben ifâde iderim lâkin bir menvâl-i muharrir memleketimizin bir fırkası Moskov semtlü ve bir gürühı Purus taraflı olmağla anların desîse-i ahvâl-i Lehe da'ir bâzı keyfiyyet Hân-ı âlişân hazretlerine tahrîr ve âdem irsâl olunur ise benim mührüm ve imzam olunmadığı sûrette elbette bir hileden hâlî olmamağla o mekûle varan âdemi tevkîf ve keyfiyeti bana tahrîr idüb benim tarafımdan haber varmayınca salıvir-memelerini ricâ iderim deyü hatman-ı mûmâ-ileyh beyân ve ifâde eylediğın ve Mirza-i mûmâ-ileyh Varşova'ya varmazdan on iki gün mukaddem meşveretleri bozulduğuna bina'en cumhur ve anda olan Françe elçisi ve Purusya elçisi ve sa'ir kralların elçileri dağılub gitmeleriyle Âsitane'de mukîm Françe elçisinin mahall-i mezbûrede olan elçisine hafıyye virilmek üzere tahrîr eylediği kâğıdını viremeyüb girü getürdüğın Mirza-i mûmâ-ileyh taktir(ir) eylemiş.

Kuy/Koy(?) suyının kenarında Uç nâm mahalle Nâdir Şâh'ın on sekiz bin askeri ile bir hânı gelüb mahall-i mezbûrede kal'a yapıdırmağa mübâşeret idüb Kuy/Koy suyına köprü yapırmak üzere tenbiye olındı ve Nâdir Şâh gelüb ol köprüden geçecekdir deyü asâkirinin beynlerinde söylendiğini ve bundan mâ'adâ İldar'a asker ile gelüb şenmihâl makâmına oturub Haspu-lad çıkub kendliğini Kumak Tatarından Emirkan nâmında bir Tatar kendü maslahatıyla Taman ve Kefe taraflarına gider iken Bucak Seraskeri Sa'âdet Geray Sultan'a sahîhân haber virdiğini sultan-ı müşarün-ileyh Hân-ı müşarün-ileyhin ağasına olan bir kıt'a kâ'imede tahrîr ider.

Nâdir Şâh tarafından Hacı Hân nâmında bir hân on sekiz bin asker ile Kuy/Koy Suyı nâm mahalle kal'a yapmak üzere gelür iken Moskov'un

Acem'e giden elçisine rast gelüb ben Kuy/Koy Suyı'na kal'a yapmağa ta'yın olunmuşumdır Nâdir Şâh Derbend'e kışlayacaktır kralına haber viriyok dir ise vaktine hâzır olsun deyü Moskov elçisine cevab eyleyüb ve asker ile Kuy/Koy Suyı'na dahil olduğunu ve bundan mâ'adâ on bin asker ile İldar'a gelüb Haspulad firâren kızağa çıkub kendisini Alyuk Bey Kemer köyden gelir iken Mürtazoğlu nâmında bir kimesne mezbûre tahkik olmak üzere haber virmeğle mezbûr Alyuk Bey dahi keyfiyet-i mezbûri takrîr eylediğın Devlet-i Aliyye ile Acem sulhı olmağla Nâdir Şâh Timurkapu'ya gelecek imiş deyü cümle Kalmuk beyninde söylendiğini ve Nâdir Şâh Devlet-i Aliyye ile sulh olduktan sonra bizim ile çavdır yani şor ve gavgadır deyü Moskovlu'nın gayet havfî olduğunu Kalmuk'dan gelenlerin istimâ' olundığın sultan-ı müşarün-ileyhin ağası Hân-ı müşarün-ileyh hazretlerinin ağasına bir kıt'a kâ'imesinde tahrîr eylemiş.

Açıklamalar

- ¹ Bununla ilgili Lehistan'ın şikayetleri birçok defa dile getirilmiştir. Karlofça Antlaşması maddelerinin birisi de Osmanlı Devleti'nin Kırım Tatarlarının akınlarına mani olması ile ilgilidir. Yine 1736-1739 Osmanlı Rus-Avusturya Savaşı'nda Lehistan topraklarından Rus askerlerinden geçişine tepkisini belirten Osmanlı (BOA, *HAT*: 1/7'de bu tarz bir uyarı görülebilir) tarafına Lehistan, Tatar akınlarının önlemesi gerektiği bahanesini de öne sürmüştür (bk. Hammer 1993/VII: 496-497).
- ² Dariusz Kołodziejczyk'ın (2011) Kırım Hanlığı ile Lehistan arasındaki barış antlaşmaları üzerine hazırladığı kitabı, bu konudaki en yeni ve en geniş kapsamlı çalışmadır.
- ³ Lehistan-Litvanya Birliği'nin Jagiellonlar idaresinde yönetilmesine rağmen, hem Krakov hem Vilnius'da idarî mekanizmanın var olduğu ve ilk dönemlerde doğu ile ilişkilerde genelde Vilnius'un başrol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle Kırım hanları elçilerini çoğu kere 1596'da başkent Varşova oluncaya kadar Krakov yerine Vilnius'a göndermekteydiler. Osmanlı elçileri ise Krakov'da kabul edilmekteydi.
- ⁴ Nitekim 1505'da Litvanya elçisi Jakub Ivašencovyč Kırım'a barışın tesisi teklifiyle gönderilirken akabinde Han I. Mengli Geray nameres Batuş'u, Litvanya Dükü Aleksander'e daha sonra da Memiş Ulan'ı Leh Kralı Kazimierz'e göndererek dostane ilişkileri devam ettirmeyi ve ittifak isteğini bildirmiştir. 1506-1507 yıllarında Kırım hanı tarafından Lehistan'a verilen yarlık ve şartnameyle ilişkiler normalleştirilmiştir. Yarlık ve şartname için bkz. (Kołodziejczyk 2011: 551-579) Ayrıca Moskova'ya karşı sonuçsuz kalan bir Kazan-Kırım-Leh ittifakına dair faaliyetlere girilmiş, ilerleyen dönemde de Moskova'ya karşı işbirliği yönünde elçilikler yola dizilmiştir (bk. Kołodziejczyk 2011: 30-46).
- ⁵ Lehistan'ın yönetim biçimi gereği periyodik olmamakla beraber genelde her iki yılda bir Lehistan'ın ileri gelenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen ve *Sejm* (Seym) denen meclis. Sejm'de her şehrin en yetkili kişileri toplanarak ülkenin idarî, dış politika, hukuki ve iktisadî konularında kararlar alırlar. Her meclis üyesinin *liberum veto* yani meclisin daha fazla yürütülmesini engelleyen bireysel hakkını kullanım hakkı vardır. 1788-1792 yıllarında

- toplanan ve tarihe Dört yıllık Sejm olarak geçen Sejm'de 3 Mayıs 1791'de Avrupa'nın ilk yazılı anayasası ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl boyunca Sejm toplantılarını ve Lehistan devlet sistemini yakından takip etmiştir. Bunun bir örneği için bk. Topaktaş 2010. Ayrıca Lehistan Sejm tarihi ile ilgili bk. Michalski 1984.
- ⁶ Marcin Broniowski'nin raporu, Kırım Hanlığı ile ilgili ayrıntılı bir rapor olması bakımından önemlidir. Türkçesi için bk. Bronevskiy 1970. Broniowski ve sonraki Leh elçilerine Kırım'da uygulanan tören ve protokol için bk. Kołodziejczyk 2003: 251-256.
- ⁷ Mesela 1601'de Ławryn Piaseczyński Kırım'la barışın tesisi için görevlendirilmiş, elçi ancak üç yıl sonra görevini tamamlayıp dönebilmıştır Pułaski 1911, Skorupa 2004.
- ⁸ Bu dönemdeki bir kısım yazışmalar için bk. *Kırım Yurtına ve Ol Tarafırlarğa Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar. Kırım Hanlığı Tarihine Dair Kaynaklar* 2009: 18-20 83-88, 113-119, 252-263, 806-807, 853-865.
- ⁹ Aynı zamanda İstanbul'da da bir Leh elçisi ağırlandıdır bk. Abrahamowicz 1959: 334-337.
- ¹⁰ Żurawno Antlaşma metni için bk. Kołodziejczyk 2000: 515-527.
- ¹¹ 1678-1683 yıllarında Kırım Hanı Murad Geray dönemi üzerine bir çalışma olarak bk. Królikowska 2010.
- ¹² Chomełowski'nin sefaretnamesi için bk. AGAD, AKW, Dział Turecki, k. 79, t. 572a-573, Chomełowski 1732.
- ¹³ Yine bu esnalarda Leszczyński'ye kaşı destek sağlamak için birkaç kere Piotr Lamare Kırım'a gitmiştir (Gierowski-Leszczyński 1966: 382). Kantemir Mirza'nın 1718'deki elçiliği de Kırım-Lehistan ilişkilerinde dostluğa vurguyu yeniden sağlamıştır (Podhoro-decki 1987: 244-245).
- ¹⁴ Gierowski (1982: 445) Saslar yani II. ve III. August döneminde Osmanlı Devleti ve Kırım'a yaklaşık 50 diplomatik temsilcinin gönderildiğini belirtmektedir.
- ¹⁵ 1746 Sejmi 3.10.1746-14.11.1746 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (bk. Chronologia Polska 2006: 486).
- ¹⁶ 1733'teki Leh kralı seçiminde kral adaylarından Stanisław Leszczyński, XV. Louis'nin kayını pederidir. Hal böyle olunca ve de Lehistan toprakları üzerindeki nüfuz meselesi dolayısıyla XV. Louis, seçimle yakından ilgilenmiş, ancak bu yüzden meydana gelen Veraset Savaşı'nda (1733-1738) Rusya ve Avusturya'nın III. August'u kral olarak tahta oturtmasına mani olamamıştır. Fransa bu politikası uyarınca İsveç ve Osmanlı Devleti'ni yanına çekmeyi istemiştir. Zira Karadeniz'de ve Doğu Avrupa'da gittikçe büyüyen Rus etkisi, Fransa için kaygıya neden olduğu gibi, İngiltere rekabeti de Fransa'nın ilgisini etkilemektedir. Bu ilgi, Rusya'nın nüfuzunun artması ve Lehistan'ın gittikçe azalan gücüne paralel olarak büyümüştür bk. Konopczyński 1941: 25-27, Aksan 1987: 42-43.
- ¹⁷ Leszczyński'nin ikinci seçiminde Kırım Tatarları üzerine bir değerlendirme için bk. Veinstein 1970: 24-92.

- ¹⁸ Fransa, Baron de Tott'u 1767-1769 yıllarında konsolos olarak Kırım'a göndermiştir. Tott'un Türkiye ve bu görevi ile ilgili yazdığı eserine Fransa'nın Kırım'a gösterdiği öne-
me bir örnek teşkil etmesi bakımından bakılabilir (Baron de Tott 1786. Türkçesi için
bk. Baron de Tott 2004).
- ¹⁹ Penkler'in İstanbul faaliyetleri için bk. Roider 1982: 92-102.
- ²⁰ Hattı Efendi'nin Viyana sefaretini için bk. Viyana Sefaretnamesi 1999, Unat 1992: 92-97.
- ²¹ Osmanlı bürokrasisi Han'ın yolladığı ilgili bütün mektupları ve Şah Mirza'nın takririni
aynı kağıda kaydetmiştir. Çalışmada da bu sıra takip edilerek önce mektuplara ve sonra
da takrire yer verilmiştir.
- ²² II. Selim Geray, işlerinde gösterdiği başarılarından dolayı 1746 yılında İstanbul'a davet
edilerek, kendisine büyük ikramlar yapılmıştır bk. Uzunçarşılı 1995/IV-II: 21.
- ²³ Józef Potocki, 1735'de Baş Hatman olmuş ve 1751'de ölümüne dek bu vazifeyi yürüt-
müştür. Kendisi, 1708'de Koniecpol Savaşı'nda yenildiği için Osmanlı Devleti'ne sürgü-
ne gönderilir. 1714'de kadar burada kalan Potocki, 1733'teki kral seçimi esnasında Sta-
nişlaw Leszczyński'yi desteklemiştir. Ayrıca her ne kadar III. August döneminin Baş
Hatmanı olsa da kral aleyhine İsveç, Osmanlı Devleti ve Prusya ile ittifak yaptığı bilin-
mektedir. Ayrıca kendisi ve ailesi Lehistan'da nüfuz sahibi büyük bir ailedir.
- ²⁴ 1738-1752 yıllarında yapılan sejmelerde Potockilerin muhalefet ettiği bir gerçektir bk.
Michalski 1984: 339.
- ²⁵ Stefan Makowiecki bunlardandır. Ayrıca Kırım Hanı 1767'de Varşova'ya bir temsilci
göndermiştir bk. Soloviev 1986: 150.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *İbn-ül Emin Tasnifi, Hariciye*. (İE-H): 2006, 1715.

BOA, *Hatt-ı Hümayun*. (HAT): 1/7.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)

AGAD, *Archiwum Koronne Warszawskie* (AKW). Dział Turecki, k. 79, t. 572a-573.

AGAD, *Archiwum Koronne Warszawskie* (AKW). Dział Tatarski, k. 64, t. 32-33.

Abrahamowicz, Zygmunt (1959). *Katalog dokumentów tureckich: dokumenty do
dziejów polski i krajów osmańskich*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo
Naukowe.

Aksan, Virginie (1987). "Ottoman-French Relations 1739-1768". *Studies in
Ottoman Diplomatic History*, I ed. Sinan Kunaeralp. 41-58.

Anafarta, Nigar (1979). *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) arasındaki
münasebetlerle ilgili tarihi belgeler*. İstanbul: Bilmen.

Augusiewicz, Sławomir (2009). "Dwa poselstwa Mariusza Stanisława Jaskolskiego
na Krym w 1654 roku". *Staropolski ogląd świata. Rzeczpospolita między*

- okcydentalizacją a orientalizacją* içinde, I: *Przestrzeń kontaktów*. ed. F. Wolański, R. Kołodziej. Toruń: Adam Marszałek. 46-60.
- Bennigsen, Alexandre, vd. (1978). *Le Khanat de Crimée dans les Archives Musée du Palais de Topkapı*. Paris: Mouton Éditeur.
- Black, Jeremy (1990). *The Rise of the European Powers 1679-1793*. London: Edward Arnold.
- Bronevskiy, Martin (1970). *Kırım*. çev. Kemal Ortaylı. Ankara: Ege Matbaası.
- Chomętowski, Stanisław (1732). *Poselstwo wielkie Jaśnie Wielmożnego Stanisława Chomentowskiego... lata 1712, 1713, 1714 prawione*. wyd. Gościecki, F., Lwów.
- Chronologia Polska* (2006). Red. Bronisław Włodarski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Długosz, Jan (1997). *The Annals of Jan Długosz Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*. an English Abridgement, Maurice Michael. Chichester: IM Publications.
- Dziebuński, Andrzej (2005). *Stosunki dyplomatyczne polsko-tureckie w latach 1500-1572 w kontekście międzynarodowym*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Fisher, Alan W. (1970). *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____, (1998). "Şahin Geray the Reformer Khan and Russian Annexation of the Crimea". *Between Russias, Ottomans and Turks: Crimean and Crimean Tatars*. 93-121.
- _____, (2009). *Kırım Tatarları*. Çev. Eşref B. Özbilen. İstanbul: Selenge.
- Von Hammer, Joseph (1993). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C. VII, VIII. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Gierowski, Józef Andrzej, Leszczyński, Józef (1996). "Dyplomacja Polska w dobie unii personalnej polsko-saskiej". *Polska Służba Dyplomatyczna XVI-XVIII wieku* içinde, red. Zbigniew Wójcik, Warszawa: Polska Akademia Nauk. 369-430.
- Gierowski, Józef Andrzej (1982). "Dyplomacja Polska doby Saskiej (1699-1663)". *Historia Dyplomacji Polskiej* içinde, red. Zbigniew Wójcik II, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 331-481.
- _____, (2005). "Polish Diplomatic Service during the Country's Personal Union with Saxony". *The History of Polish Diplomacy X-XX c.* içinde, ed. Gerald Labuda, Waldemar Michowicz. Warsaw: Sejm Publishing Office. 225-267.
- Gökbilgin, Özalp (1973). *1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı'nın Siyasi Durumu*. Ankara: Erzurum Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

- İnalıcık, Halil (1944). "Yeni Vesikalara Göre Kırım'ın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi". *Belleten*, VIII/30: 185-229.
- _____, (1948). "Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesi Altına Girmesi Meselesi". *III. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliđler*. 478-489.
- _____, (1986). "Power Relationships Between Russia the Crimea and the Ottoman Empire As Reflected in Titulature". *Passé Turco-Tatar Présent Soviétique*, ed. G. Veinstein, S. E. Wimbush: 175-211.
- _____, (2002). "Kırım Hanlığı". *DİA*, C. XXV: 450-458.
- Jorga, Nikolae (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. çev. Nilüfer Epçeli. IV, İstanbul: Yeditepe.
- Kırım Yurtına ve Ol Taraflarğa Dair Bolgan Yarlığlar ve Hatlar. Kırım Hanlığı Tarihinine Dair Kaynaklar* (2009). V. V. Velyaminov-Zernov (St. Petersburg, 1864). *Giriş-Tıpkıbasım*. haz. A. M. Özyetgin and İ. Kamalov. Ankara: TTK.
- Kołodziejczyk, Dariusz (2000). *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of Abdnâmes and other Documents*. Leiden: Brill.
- _____, (2003). "Semiotics of behavior in early modern diplomacy: Polish embassies in Istanbul and Baghchasaray". *Journal of Early Modern History*. VII: 245-256.
- _____, (2011). *The Crimean Khanate and Poland Lithuania, International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century) A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*. Leiden: Brill.
- Konopczyński, Władysław (1936). *Polska a Turcja: 1683-1792*. Warszawa: Nakładem Instytutu Wschodniego w Warszawie.
- _____, (1941). "Later Saxon Period". *The Cambridge History of Poland, From August II to Pilsudski (1697-1935)*. ed. W. F. Reddaway vd. 25-48.
- Królikowska, Natalia (2010). *Law and Division of Power in the Crimean Khanate. A Study on the Reign of Murad Geray (1678-1683)*. University of Warsaw, Institute of History, PhD Thesis. Varşova.
- Kurat, Akdes Nimet (1940). *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Altınordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*. İstanbul: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Link-Lenczowski, Andrzej (2003). "Wokoł kryzysu wschodniego z lat 1711–1713. Tureccy i tatarscy dyplomaci w Rzeczypospolitej". *Między Zachodem a Wschodem. Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego* içinde, II. ed. J. Dumanowski vd. 355–367.

- Mediger, W. (1970). "Great Britain, Hanover and the Rise of Prussia". *Studies in Diplomatic History* içinde, ed. Ragnhild Hatton, M. S. Aderson, Great Britain: Archon Books. 199-213.
- Michalski Jerzy (ed) (1984). *Historia Sejmu Polskiego*. I, Warszawa: PWN.
- Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Sefaretnamesi* (1999). haz. Ali İbrahim Savaş. Ankara: TTK.
- Podhorodecki, Leszek (1987). *Chanaat krymski i jego stosunki z Polską w XV–XVIII*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Pułaski Kazimierz (1911). "Trzy poselstwa Piaseczyńskiego do Kazi Gireja, hana Tatarów perekopskich (1601–1603) Szkic historyczny". *Przewodnik Naukowy i Literacki*, XXXIX: 135-145, 244-256, 358-366, 467-480, 553-566, 645-660, 756-768, 845-864, 945-960.
- Roider, Karl A. (1982). *Austria's Eastern Question 1700-1790*. Princeton: Princeton University Press.
- Rostworowski, Emanuel (2004). *Historia powszechna Wiek XVIII*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Scott, Hamish (2006). *M. The Birth of a Great Power System 1740-1815*. London, New York etc.: Pearson Longman.
- Skorupa, Dariusz (2004). *Stosunki polsko-tatarskie 1595–1623*. Warszawa: Neriton.
- Soloviev, Sergei, M (1986). *History of Russia*. ed., trn. William Hill, XLV, USA: Academic International Press.
- Spuler, Bartold (1986). "Kırım". *EI*, V: 136-143.
- Topaktaş, Hacer (2006). "I. Mahmud Döneminde Osmanlı Devleti'nin Kuzey Politikasında Lehistan Faktörü". *XVII. Uluslararası CIEPO Sempozyumu*, 18-23 Eylül 2006. Trabzon: 377-389.
- _____, (2010). "Bir Osmanlı Raporuna Göre XVIII. Yüzyılda Lehistan'ın İdarî, İktisadî, Askerî ve Hukukî Yapısı". *XVIII. Uluslararası CIEPO Sempozyumu*, 25-30.08.2008. Zagreb. 997-1011.
- De Tott, Baron (2004). *18. Yüzyılda Türkler*. Çev. M. Reşat Uzmen. ed. M. Fatih Topaloğlu. Ankara: Kesit Yay.
- Unat, Faik Reşit (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. yay. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: TTK Yay.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995). *Osmanlı Tarihi*. IV/III. Ankara: TTK Yay.
- Ürekli, Muzaffer (1989). *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Veinstein, Gilles (1970). "Les Tatars de Crimée et la Seconde Election de Stanislas Leszczyński". *Cahiers du Monde et Soviétique*, XI, MCMLXX: 24-92.

- Wagner, Marek (2009). *Wojna polsko-turecka w latach 1672-1676*. I. Zabrze: Inforeditions.
- Wisner, Henryk (1982). "Dyplomacja Polska w latach 1572-1648". *Historia Dyplomacji Polskiej* içinde, red. Zbigniew Wójcik, II. Warszawa: PWN: 5-161.
- Wójcik, Zbigniew (1982). "Dyplomacja Polska w okresie wojen drugiej połowy XVII w. (1648-1699)". *Historia Dyplomacji Polskiej* içinde, red. Zbigniew Wójcik, II. Warszawa: PWN. 163-330.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. V. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yay.

Diplomacy in the Ottoman-Polish-Crimean Triangle: Shah Mirza's Warsaw Mission (1746-1747)

Hacer Topaktaş*

Abstract

During the time it was ruled by the Ottoman State, the Crimean Khanate was considered highly significant not only for political and economic but also for military and diplomatic reasons. From the 15th century to the last quarter of the 18th century, the Crimean Khans sent many diplomatic missions to various states on behalf of or with the agreement of the Porte, or sometimes in order to free themselves from the control of the Sultan. A careful study of Shah Mirza's diplomatic mission to Warsaw indicates a different dimension of Ottoman-Polish relations vis-à-vis their mutual relationship with the Crimean Khanate and secret disputes in the European political arena in the 18th century. Through this study, it is therefore possible to observe various reflections of French Eastern European policies on the Istanbul-Warsaw-Baghchasaray triangle during the War of the Austrian Succession (1740-1748).

Keywords

Crimean Khanate, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ottoman Empire, France, Shah Mirza, diplomacy, War of the Austrian Succession

* Assist. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Slavic Languages and Literatures – Istanbul / Turkey
hacertopaktas@gmail.com

Дипломатия в треугольнике Османское государство-Польша-Крым: представительство Шах Мирзы в Варшаве (1746-1747)

Хаджер Топакташ*

Аннотация

Крымское ханство в составе Османской империи имело важное значение для государства. Значение ханства для Блистательной Порты велико как с политической и экономической стороны, так и с военной и дипломатической точки зрения. Начиная с XV века и до последней четверти XVIII века крымские ханы посылали дипломатические миссии в различные страны от имени Блистательной Порты или в рамках согласования с ней, а иногда и с целью избавиться от ее господства. Тщательное изучение миссии Шаха Мирзы в Варшаве показывает другое измерение османско-польских отношений в XVIII веке в контексте взаимных отношений с Крымским ханством и скрытую борьбу на европейской политической арене того периода. Таким образом, показаны некоторые фрагменты отражения французской политики, проводимой в Восточной Европе в период войн за австрийское наследство (1740-1748) на треугольник Стамбул-Варшава-Бахчесарай.

Ключевые слова

Крымское ханство, Польша, Османское государство, Франция, Шах Мирза, дипломатия, войны за австрийское наследство (1740-1748)

* и.о.доц. доктор, Стамбульский университет факультет литературы кафедра славянских языков и литературы – Стамбул / Турция
hacertopaktas@gmail.com